

גם כשלא הסכמתי תמיד לדבריו — ניהא. מן הסתם לא למד מאותם „בני אירופה שבאו הנה בסערת התקופה החלוצית, אך לא נזחו את קשר ריחם עם העולמות התרבותיים של וארשה היי הודית או וינה האוסטרית“ את סוד הסובלנות והיחס הפתוח, את יחס הכבוד גם ליריבים הוגנים (כך, כשהזמנתי בעבר את אפרים קישון או את משה שמיר או את הרצל ובלפור חקק לחוברת אחת של פרוזה שערכתי או לדף חדש זה — היש בכך משום עדות שנתקרבתי להשקפותי-הסג?); מוזר יותר לקרוא באותה רשימה של דן מירון, שהוא ממש „לא יכול לספק את כל דריי שותיו“ של זך.

שוב בילבול בין סקס וארוס? אבל כל מכרינו וידידינו המשותפים — והם אינם מעטים — נתמלאו תמיהה גדולה למיקרא הפיסקה בה נאמר כי אני (כן, אני) סירבתי להניח לו (כן, לו) „למתן“ דברים ברשימותיו שהוא עצמו (לא אני!) מכנה אותן בשם „קטלניות“, ואשר נתפרסמו בדף חדש. וזה לשון דבריו:

„אדרבה, הוא (זך) ה ת נ ג ד לניסיונות מיתון מצדי (כגון במיקרה של רשימתי על קופסה שחורה של עמוס עוז. זך סירב לאפ-שר לי לרכך ביטויים מסויימים שבה“).

ועוד היה מיקרה נוסף של „התנגרות“ מצדי — אבל הפעם בכיוון ההפוך. מתברר כי דווקא מרשימת „שבח ועידוד“ נדירה שכתב מירון על „פרק מתוך רומאן-שבכתובים של א"ב יהושע“ — דווקא ממנה לא רווייתי נחת. מובן כי גם **אותה פירסמתי** — וכי אפשר אחרת אצל „א“ מיגראנט“ בדאירופה שלא נח את קשריו עם עולמה התרבותי של ארץ מוצאו? — אבל הדבר עלה לי כנראה כבריאות, שכן „לא, יריביו שבח לא“ב יהושע אינם מקובלים על ליבנו של זך. אדרבה, הלישי שיפגע בסופר פגיעה עמוקה יותר הוא שיזכה באהדתו.“

ומירון מסכם בטון של מי שקלף הניצחון כבר מצוי ביריבו: „היכן עומד, איפוא, עכשיו זך העורך? מי יוכל להמשיך להאמין בו? ישושרו האשלטות? אלי, ברצינות שיקוליו, כמהימנות החלטות-הע“ ריכה שלו“ וכ“.

הנה, לא לשוא נאלץ מ מי שנאמר, שעליו להרחיק ערותו, ובכלל צמיו לו שיפגש מחילה יפהיפה אם אין כנמצא ררכים ועובדות להיוט מיידי, ובלא כל ההשיות מיותרות, את העלילות שהוא מפריח כאלו היו עציפונים שאין להם צור רך בשום קשר אל הקרקע.

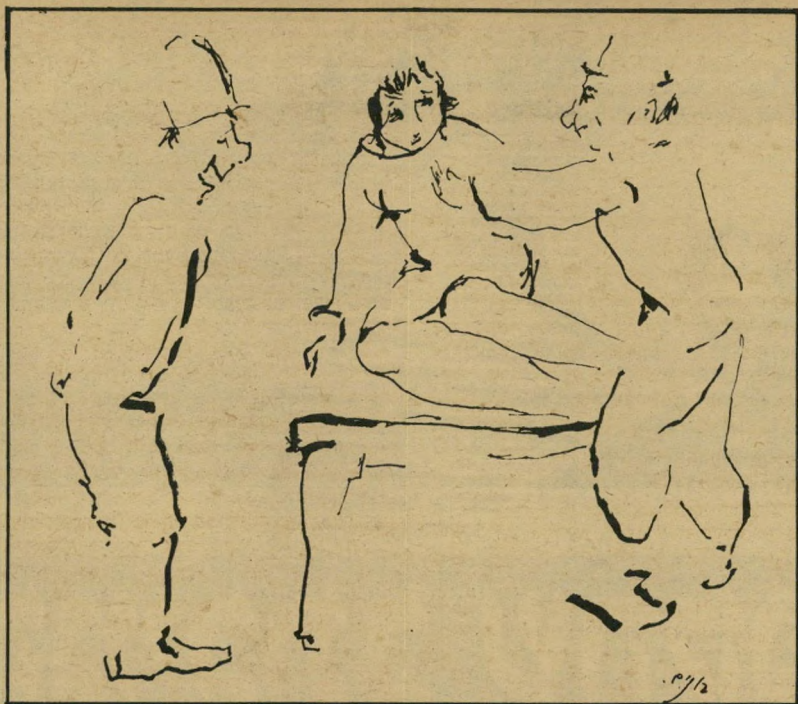
אשר לא"ב יהושע זה, שזך-בולגריה ממתין בקוצר-רוח כזה לכל מי שיפגע בו „פגיעה עמוקה יותר“, האם באמת היה מירון מעלה ררכים אלה על הכתב אילו ידע שזך-בולגריה — הוא עצמו, סכויפרן שכמותו — ניגש למי שמוצג כאן כאויבו הפאטולוגי **כשבוטע-שבועיים לפני פיר-סום רשימת השבחים של דן מירון, כדי לב-שר לו את הבשורה המשמחת בדבר המאמר העומד להתפרסם!**

רצונו של מירון לוודא את הדבר — כל שעליו לעשות הוא להרים את שפופרת הטלפון ולהיג 04 לחיפה“

והאם כדי להרוותני סוף-סוף גם קצת נחת, אחרי כל אלה המרוזים, הקדים מירון להודיעני על רשימתו החדשה-שבכתובים (אותה או מיק צתה כבר השמיע ברדיו) על סיפרו החדש של א"ב יהושע, מולכ. שממנה לא ירחה אותו „בול“ המשמש כאן כחומר ביד היוצר נחת כלל ועיקר? אבל עניין המור הרבה יותר בעיני הוא עניין מיתון המאמרים, כאן חייב היה מירון, כמדומה, כמירת הזרות רבה עוד יותר. אני כשלעצמי, רך משל, רק דרך משל, הייתי טורח לברר תחילה על ידידי זך — דרך אגב, כמוכן, אגב שיחה בטלה וכדומה — אם אספן משוגע זה של כל רכר (החל בתמונות ובספרים נדירים וכלה בעטים נובעים, שעונים, ו... כן, נישחטם: כיתביידי) לא שמר — במיקרה, כמוכן, ובלא כל צל כוונה רעה — על כיתביידי של הטקסטים הנכבדים, שאם אכן שמר אותו משוגע-לכל-דבר על כיתביידי שלי (של מירון), כולל כל סימני העריכה שעליהם — אני וכל טענותי אנה אנו באים?

בתנאים רגילים, ובפולמוס שלא „הסתאב“ — ולא באשמתי — לא היה עולה כלל ברעתי לפרסם דברים ממין זה שבין עורך לבין חובר לעריכה או מי שמשפתח מדור שבועי-כתבו. כן, כדבר הזה עוד לא קרני מעולם — גם בפול-מוסיים המרים ביותר. אבל כאן הרי לא בפולמוס ענייני עסקיני, כאמור, ומעולם גם עוד לא בא אדם והתיר לעצמו, ברוב חופצו — סליחה — אני מאבד זמנית את חושי-ההומור — להעליל עליי, שאני, אני, התנגדתי לניסיונות מיתון שלו“ כטקסטים שהוא עצמו כתב.

הנה ניתי איפוא ספר, או כתביי, במיקרה זה, ובחזו אני שולף שניים-שלושה דפים מזור המ

שמואל בונים: שולחן ערוך (רישום)

עכשיו רשאים אנו לשוב עוד פעם לשאלתו של דן מירון בדבר „יושרי האינטלקטואלי“ ו-ר“ צינות שיקוליי“. אבל עכשיו גם הגיעה כבר השעה שנחליט — סופית הפעם — מי צריך לחזק, בשלב זה, „כמה הוא מגוחך“. והנה גם כיליתי בדריי.

נתן זך

מכתבים ותגובות

על דויד פוגל,

מלך ראויטש,

יוסל ברגנר ודן פגיס

בהקשר עם הוויכוח בין נתן זך ודן מירון סביב יצירת דויד פוגל, אולי יעניינו את קהל הקוראים העובדות הבאות:

כשיצאה לראשונה מהדורת „כל השירים“ של דויד פוגל (הוצאת אגודת הסופרים עליידי הוצאת מחברות לטיפרות, 1966) סיפרתי על כך לידידי יוסל ברגנר, שהוא ליד וינה, והוא אמר לי: „כן, פוגל, הוא היה ידידי של אמי לפני שהתחתנה עם אבי. אחותי רות, הגדולה ממני בחמש שנים, עוד זוכרת את פוגל, שהיה אז בוינה, מנענע אותה על הבירכיים.“

אבל פוגל לא היה רק ידידי אמו של יוסל ברשימת „התרגומים לשיריו“ של פוגל שהוסיף דן פגיס המונה, מלקט השירים וכתוב המבוא לספר, מופיעים שמות שני שירים של פוגל שתורגמו לידידי בירי המשורר מלך ראויטש ופורסמו על ידיו ב„טריט“ („צער“) שבועיתו. מלך ראויטש הוא, כידוע, שמו הסיפורתי של אביו של יוסל ברגנר, אשר שמו שמלירה היה זכריה חנה ברגנר. שירים אלה הופיעו בתרגומם לידידי בוינה, 1920, ונאמר שם כי תורגמו מכתביידי בירי „מ.ז.“ אני שואל את עצמי אם אותו מ.ז. אינו אלא מלך זכריה, ראשייהתיבות של שני שמותיו הפריטיים של ראויטש. עובדה: גם שירי הבאים של דוד פוגל שתורגמו לידידי — הופיעו ביארשה בשנת 1925 בכתביהעת „ליטערארישע בלעטער“ שבועיתו של מלך ראויטש. כאן כבר מופיע שם המתרגם כ: נידה ולמי יאה „נור“ אם לא ל„מלך“!

כשהבאתי לביית-הדפוס את הספר חמישים שירים של ראויטש, בתרגומו של א"ד שפיר, ביוני 1969 (רישומים: יוסל ברגנר), שלח יוסל את הספר לאביו. אביו הגיב אז במכתב ששלח לי ובו כתב (ביידיש): „פעם-פעם הבאתי גם אני ספרים לדפוס“. במיוחד ציין ספר שירים שהוציא לאור בוינה בשנת 1923, מבלי לנקוב בשמו. האם ייתכן שהתכוון לספר שיריו של פוגל, לפני השער האפל שיצא לאור בוינה, בהוצאת „מחר“, בדיוק באותה שנה? ויש עוד סיפור בעל עניין. כשהופיעה מהדורתו השניה של „כל שירי דויד פוגל“ (הפ עם בהוצאת הקיבוץ המאוחד והוצאת אגודת הסופרים העבריים), בשנת תשל"ב, הייתי במיק

גירות העמוסות לעיפה ב„מירונאדה“ ובחומר רומה. ככוונה בחרתי במסה מתונה יחסית, כגון „מיוצרים ובונים לבני בלי בית“, לה כבר חלקתי שבחים בכמה הוומנויות קודמות. הרי לפניכם המקור (ראה במיסגרת). בתוספת העריכה. אכן, אילו היו הדברים מתפרסמים כצבע, היו סימני עריכתי בולטים עוד יותר, שכן השתמשתי בעט" לבר ירוק.

ובכן, למה לכם עמוס עוז? קיראו את שחסידי מושבע זה של נתן אלתרמן כותב כאן על המי שורר שבשמו ולמענו יצא לקרבות-יחוב כה רבים: „קריאת הטרור“ של אלתרמן ככנסת גילתה עד כמה התדרדר מעמדו של המשורר העברי... הטור נכתב בסתיו 1956, לאחר שאלתרמן הוזמן להיות עד לפירוקם (תיקנתי: לפריקתם) של כלי-נשק רבים שהגיעו במסגרת ההכנות למיתקפה על מצרים... אין שוחד גדול ומפתה מזה. ההרגשה שהם (הסופרים, אבל במקרה זה מדובר כמוכן באלתרמן) נתונים כלבילה של ההיסטוריה הפי-עילה...משפחת אותם יותר מכל היינו, שהם ע" שויים להגיה אל קירבם בעשרות שנות התגר דרות על סף האלכוהולים.“ כך!

אבל האם מצוי פלג-מישפט אחרון זה על „עשרות שנות התגודדות על סף האלכוהולים“, בהקשר ברור עם אלתרמן, בנוסח המודפס של המאמר? אגא, בידקו בעצמכם. ומי לדעתכם מחק? סטאלין או בולגריה שוחר-אלתרמן או „משנאו“?

מובן שאשמח להעמיד את כיתביידי שבהם מדובר לכל בדיקת אותנטיות שתתבקש. ואפילו למומחי ההגנה של ג'ון רמיאניוק בירושלים אמי סרב. ואבקש לזכור שיש לי עוד עשרות כיתבי יד רומים.

אבל אם כך „הקטלן“ שלנו נוהג במי שהוא מעריץ, שזו כנפשכם כיצד הוא נוהג במי שאותו הוא מעריץ קצת פחות. הבה נעבור איפוא לתחית עמוד 64 וראשית עמוד 65 (המיספור הוא זה של כיתביידי המקוריים). כאן המדובר כבר בע" מוס עוז כבבורו ובעצמו. ושזו חוזר וינשנה הפלא: סטאלין כותב ובולגריה מוחקת.

הינה סטאלין כותב: „סופרים כעמוס עוז וס. יזהר וכו לתקן של „כוכבים“ (בתעמולת הבחירות של המערך — נ"ו). ביחוד הראשון והפחות מנוסה שבהם התנהג לא כמכשף השבט' אלא כנביא השבט. אפשר היה לראות את הגלימה מת-נפגפת ברוח הנבואית סביב כתפיו הפוטוגניות. ושוב: בדיקו היטב במאמר המודפס: האם מ"ד פיע שם המשפט על הגלימה הרוח הנבואית סביב הכתפיים הפוטוגניות? ומי לדעתכם מחק אותו — סטאלין „ממתן“ הגדול או בולגריה הרשעה? כשקראתי בשעתו את דבריו של עמוס עוז בדבר „השתתחות“ כביכול לרגליו של דן מירון, צחקתי בליבי. אבל להשיב לא השיבתי. אותה שעה גם לא שיערתי בנפשי כי כה קרוב היום שבו תגלה האמת, כל האמת. די היה לי באותם ידירים קרובים שידעו, כמוכן, דברים כהווייתם. עכשיו, כיום, הייתי מוסיף ואומר גם זאת: חכמים, היהרו לי רק בדירכיים, אלא גם בכזי ביכם, שמא יתקלו כיום מן הימים כבעל ארכיון!

רה בבית הקיבוץ המאוחד כשהגיעו הספרים מן הכריכה. נטלתי לידי עותק והתחלתי לעיין בו. מייד קצצו לעין שגיאות דפוס ושיבושים שונים. הערתי על כך למי שעמד אז בראש הוצאת הקיבוץ המאוחד, אלכסנדר סנר, והוא השיב לי: קח לך עותק, בדוק ותעיר לנו הערות. וכך גם עשיתי. זמן קצר לאחר שהעברתי את רשימת השגיאות שמצאתי לאלכסנדר, הגיעני מיכתב מעורך הספר בפועל (עורכי הספריה שבה יצא היו ישראל כהן ואברהם קריב), הוא המשורר המנוח דן פגיס. אני מצטט את מיכתבו, שתארכיו 2.1.72:

לישראל הר שלום רב, תודה לך על הערותיך בדבר שגיאות הדפוס. בדקתי גם אני את השירים המ"א אחרים — וחשכו עיניי. אשפוך את ליבי לפניך, כי אתה אוהב את שירי פוגל. במשך חמש שנים, מאז יצאה מהדורה הראשונה, המשובשת, עמלתי להוציא מהדורה שניה, עד שהסכימה עימי אגודת הסופרים ומסרו את הספר לקיבוץ המאוחד. הוספתי שירים וחומר מגוון שאספתי במשך השנים, וכדי למנוע שגיאות בהדפסת השירים צילמתי את כולם מחדש — את „השער האפל“ ואת השירים המפורזים בכיתביעת ובעיתונים. כמוכן גם טיפלתי בהגהות ובשינויים ותו"ס שפות בדפוס, אבל דווקא לגבי הטקסט השירי הצהיר המגיה הוותיק (שמו אינו מפורש — י"ה) שהאחריות חלה עלי — שהרי דווקא חלק זה, שהוא העיקר, הוא גם היחיד שלא חלו בו שינויים ושהתקנתו היא טכנית בלבד. אף על פי כן בדקתי שתי הגהות של שירים, אך את האחרונה אפילו לא שלחו לי. כדי לא לעכב את ההדפסה. אני מודה שסמכתי עליהם, שיתקנו הכלכה ובפרט שהמגיה הקפיד לפני זה על כל אות, וביקש לשנות אפילו את ניקודו של פוגל (לכמה מהצעותיו, כגון „זהב-זהבים“ ולא „זהובים“ הטכמתי על סמך תיקונים בכתב ידו של פוגל; את שאר ההצעות דחיתי). הוא אף הציע שינויים בכותרות, במפתחות ובמבוא — בקיצור, טיפול נאמן. מי היה מעלה על הדעת שברגע האחרון, בהגהה המכרעת, יקרה מה שיקרה!

הנה לפניך רשימת הטעויות; היא תודפס (כך אני מקווה) כלוח תיקונים שיצורף לכל עותק, הכנסתי ברשימה רק את השגיאות המפריעות להבנת הטקסט ולריתמוס שלו. ולא טעויות סתם בניקוד, או בטיפוגרפיה (אות הפוכה וכדומה) שלא להכביד על הקורא ולהציל רק את העיקר.

ועיקר זה אף הוא מסתכם בעשרות שגיאות, וכפי שאתה רואה גם בשירים המאוחרים. ביקשתי שיעכבו את הוצאת הספר עד שתצורף רשימת התיקונים — כוסות רוח למת! ושוב תודה. דן פגיס

למיכתב מצורפת רשימת תיקונים — 70 במיספר — ובה תיקוניו של פגיס ותיקוני שלי. בכמה מיקרים המדובר במילים חסרות, בשגיאות כתיב המשנות את המובן (פורשים ופורשים). יש אפילו שהושמטו כתיב. ויש שיר אחד המתמקש בנשוא המוות ודווקא מילה זו אינה מופיעה בו. חלקן של השגיאות נפלו כבר במהדורת פגיס הראשונה וייתרן נצטרף אליהן במהדורת הקיבוץ המאוחד (השניה).

למיטב ידיעתי, מעולם לא הופיע לוח התיי קונים המובטת. מכל מקום, אני לא ראתיו. שנים לאחר-מכן, כשהוצאתי את „בבית המרפא“, סיפורו הארוך של פוגל שהופיע (המשך בעמוד 28)

פסק בוררות

אנחנו, גיורא לשם ושמעון צמרת, מקבלים עלינו בזה הכרעתו של הבורר, מר יעקב אורלנד, אשר לפסיקתו הסיר פית והבלעדית בסיכסוך שנתגלע בינינו בחודשים האחרונים הסכמו מראש; ואף שאין אנו — איש לעצמו — שלמים עד תום עם נוסח פסיקתו המפשרת, עם כל זאת ומשום שאנו סמוכים בו שאינו מכיר פגיס בפסיקתו — אנו נותנים בה אמון מלא. ואף מקבלים אותה בלא היראה וסיוג נוסף — כמתחייב — ומשום דרכי-שלום רואים בה סוף-מסוק קובע ובלתי-חוזר בפרשת פירסומי-העיתונים שנסתכסה בינינו.

על החתום: גיורא לשם, שמעון צמרת.